

Az érték mint változó

„...az összes halálos fertőzés felfalhat minket, a bűnök mind feltörnek a lét primitív színpadáról, és a krízis felébreszti a sejtjeinkben szunnyadó vírusokat. Az értékek diszperziójával, fraktális szétszóródásával szembeni tehetetlenségünk sokkal rosszabb, mint az ókori morális felelősségérzet, amely hajdanában súlyos teherként az emberi tudatra nehezedett” – mondja Jean Baudrillard, a magát közönyös paroxistának nevező neves francia bölcselelő egy interjújában. A *Classica – Mediaevali – Neolatina* III. kötete már csak azért is felettébb aktuális könyv, mert pontosan az ókori morális felelősségérzet hagyományos terhét teszi vizsgálatá tárgyául, illetve állítja szembe azzal a felfogással, mely az értékek devalválódásának törvényszerűségét hirdeti. A kötet alapelve a hárompillérűség: az antik morálfilozófiai örökségtől indul, majd az Árpád-házi szentek erkölcsstanításának örökségén át jut el a premodern és modern kor erkölcsbölcseletéig. Hatalmas terhekről számol be tehát, melyek évszázadok óta izgatják és foglalják le az emberi tudatot. Az „értékdiszperzió” legjobb ellenszere az értékek számbavétele, illetve a mindenkori értéktulajdonítások feltérképezése: mert mi az érték, mi az erkölcsbölcselet mindenkori alapja? Miként határozható meg egy magatartásforma etikai értéke? Miként él vissza a hatalom vagy a hatalomban testet öltő ideológia ezekkel az értékekkel, s értékek-e egyáltalán nagyobb időtávlatba helyezve mindazok a pozitívumok, melyek egy adott kor világában megfellebbezhetetlen bizonyosságként, afféle morális imperatívusként funkcionáltak? Az értékrelativizmus valóban csak korunk sajátossága, vagy történetileg változó minőség? Ezekre a kérdésekre keresi a válaszokat a kötet meglehetősen széles skálán mozogva, mondhatni, kortárs divatos szóval élve, interdiszciplináris eltökéltséggel.

D. Tóth Judit pl. a házasság és a szüzesség érték kategóriáit vizsgálja Nüsszai Szent Gergely teológiájában antropológiai és üdvtörténeti dimenziót adva tárgyának. A munka legfőbb erénye nem pusztán a következetes, szinte filológiai exegézis, hanem az a távlat, mely a jelennel szembesít, mely hasznosíthatóvá teszi az archaikus tudást. A házasság beemelése a lét legfőbb eseményei közé, az élet és a halál egyszerűségével párhuzamba állítva olyan alapértéket képvisel, mely a gondolkodás egyik diskurzusát alapjaiban határozta meg. Az értékeknek minden korban más a jelentéstartalmuk, kontextusfüggőségük elvitathatatlanul látszik még akkor is, ha az esszencialista álláspont szerint léteznek egyetemes, kikezdhethetlen értékek. A keresztény teológiai nézőpont eluralkodik a kötetben, de korántsem jelent valamiféle determinációt vagy alázatot. A kötet szerzői elsősorban a filológia törvényeivel szemben alázatosak: pontos argumentációk, alapos alátámasztások, megbízható tudományos retorika jellemzi a kötet egészét. Charles Guittard Seneca-tanulmányára messze beteljesíti azt a várakozást, melyet a cím ígér, ráadásul a kötet egyik vezető műfaját képviselő értekezéstípust is megtestesíti. Ez a tanulmánytípus a fogalomvizsgálaton lapszik, melynek lényege, hogy egy-egy központi kategóriát a maga teljes szövegkontextusaiban vizsgálva árnyaltan, a lehető legtöbb vonatkoztatási rendszerre tekintettel fejtsünk ki. Charles

Guittard a jogos és a jogtalan kategóriavizsgálatát végzi el Seneca szövegeiben. Ugyanilyen jellegű fogalomtisztázást végez el a kötet egyik legjobb, legjobban argumentált és a modern elméletek iránt legfogékonyabb írásában Simon Attila, aki a *philia* és a *phronesis* fogalmát értelmezi Arisztotelész etikájában. Természetesen ezek a fogalomvizsgálatok az árnyalás során mindig elbizonytalanított karakterűeknek hatnak, mint a tanulmány olvasásakor hiszszük, ám épp ez a felmutatott sokértelműség vezet el paradox módon a pontosításhoz. E tanulmánytípussal rokon K. Csízi Katalin munkája, mely a politikum és a gnóma kapcsolatát kutatja, noha a gnóma mint változó, utilitarista módon kiaknázható retorikai lehetőség funkcionál. Külön figyelmet érdemel Thomas Köves-Zulaufer elemzése állatmese és mítosz kapcsolatáról: a felfedezésekben, meglátásokban gazdag írás témafelvetésének eredetisége révén konvenciók sokaságát számolja fel. A személyiség, a szabadság és a felelősség viszonyrendszerének koncepcióit vázolja fel M. Bugár István izgalmas írása, mely korunk beszédmódjait tekintve különösen aktuális: az én helyettesíthetlensége, a személyiség genézise éppúgy tárgya széles spektrumú szövegének, mint a felelősség minőségének összekapcsolása a személyiség alapkritériumaival. Az identitásközpontú irodalom- és kultúratudományok, iskolák korában meglátásai különösen fontosak. Németh György a gyerekknevelés aspektusait vizsgálja Platónnál, különös tekintettel a játék nevelésben betöltött szerepére. A rendkívül szórakoztató tanulmány egyszerre ismeretterjesztő és tudományos, egy olyan alappedagógiai attitűdből indít, melynek eluralkodása kifejezetten üdvösnek látszik a klasszika-filológiában nem vagy kevésbé jártas olvasók elcsábítására, meggyerésére. Németh nem törekszik szakirodalmi konfrontációra, nem játszik el az értelmezések sokféleségével, a Platón-szöveg szoros olvasásában talál biztos fogódzókat. Óbis Hajnalka Szent Ágoston leveleiben vizsgálja a háborút, az agressziót és a katonai szolgálat etikai aspektusait és azok viszonyát a *vita contemplativa* ideáljához. Szinte meglepőnek hat, hogy a kötetben a késő antikvitás, illetve a keresztény hagyomány mennyire kiemelt szerepet kap: úgy tűnik, a magyar klasszikus filológia elsősorban a határterületekre figyel, melyek természetesen csak szűklátókörűségből nevezhetők határterületeknek. Szent Jeromos középkori emlékezete magyar közegben – nagyjából ez képezi Pataki Elvira tanulmányának kutatási terepét. Az úttörő, számos novumot tartalmazó tanulmány a klasszikus filológiai vizsgálódások metodológiáját követve jut komoly eredményekre. Szabó Mária az etika kérdéskörét az orvostudomány területére vetíti ki: a hippokratészi szövegtörzset morális kérdéseire fókuszálva vizsgálódik. Ez az ismét kortárs implikációkat felvető téma nem elégszik meg az orvosi etika antik vonatkozásainak feltárásával, de kísérletet tesz az etika létesztetikaként felfogott antik koncepciójának leírására is. Takács László a *Clementia* kapcsán vizsgálódik, és a jogtudomány dimenzióját hozza játékba.

A kötet második egysége Az Árpád-házi szentekkel foglalkozik: ez a fejezet azonban nem pusztán a középkorászok érdeklődésére tarthat számot, hiszen a kutatási szemszög itt is igyekszik befogni a jelent is vizsgálódási terepébe. Bradács Gábor és Dér Terézia Szent Imre alakját, Deák Hedvig Viktória Szent Margit, Klaniczay Gábor, Majorossy Gábor Imre, M. Nagy Ilona, Rokay Péter, Szabadi István Szent Erzsébet hagiografiai és referenciális élettörténetét vizsgálja behatóan. Nincs itt mód elemezni e tanulmányok jelentős hozadékait,

annyi viszont kétségtelenül kiemelendő, hogy a szent etikai magatartása és hitbéli megigazulása itt olyan preconcepciók elfogadásához vezet, mely nem pusztán a teológiai hagyomány működésének lételeme, hanem mindenkor retorikai és ikonográfiai kihívás is. E tanulmánycsozor irodalmi szempontból legizgalmasabb vállalkozásának kétségtelenül Szörényi László munkája tartható, mely Szegedi Lénárd Ferenc Szent Margit-ciklusát taglalja és teszi közzé. A páratlan költői finomságokban tobzódó, briliáns retorikai megoldásokkal élő versciklus a magyarországi költészet komoly értékének számít. Szörényi tanulmányának egyik legfantáziadúsabb vonulata az antik hagyomány és keresztény etika ütközésének allegorikus-költői megjelenítéseivel foglalkozik. Kétségtelen, hogy a versciklus mielőbbi magyarítására égető szükség lenne, hiszen Szegedi Lénárd költői teljesítménye egyike irodalmunk rejtett, de kétségtelen értékeinek. Szegedi allegorikus beszédmódja olyan elelvenséggel engedi a retorika színpadára a bölcseleti, a teológiai és a mitológiai referenciákból kibomló költészeti megoldásokat, hogy minden egyes verssora szinte a kortárs invenció frissességével hat, kivált a *Concha Divae Margaritae* című, hihetetlenül plasztikus, szinte képzőművészeti látásmóddal dolgozó remeklés esetében. A latin költészet rajongói kétségkívül e (Bél Mátyásnál is méltán szereplő) vers miatt tartják majd számon a kötetet. Havas László latin nyelvű tanulmánya szintén kiemelendő, nem pusztán a téma (*Patrimonium Litterarum et politico-philosophicarum Sancti Thomae Mori in Hungaria Latina historica*) meglepő, kutatatlan volta miatt, hanem azért is, mert ráirányítja a figyelmet a kultúrtörténeti mozgások általános alapkarakterére is. A magyar kulturális recepció megkésettségének örök toposza a neolatin irodalom kutatásával megdönthetőnek látszik. A blokkban helyet kap a művészettörténeti megközelítés (Prokopp Mária) éppúgy, mint a mágia, a transzcendencia melletti irracionális megnyilvánulása (Vízkelety András).

A kötet harmadik egysége a premodern és a modern kor alapkérdéseivel foglalkozik: természetesen ez a fejezet csak látszatra lóg ki a sorozatcím témái közül: a szerkesztő számára mindenkoron evidens viszonyítási pont az antik, a középkori és a neolatin univerzum. A globalizáció lelki traumája mellett az európai értékek közös nevezőjének kétségbeesett keresését tapasztaljuk, ugyanakkor van valamiféle furcsa bizonytalanság az antik alapozás deklarálása körül is. És ráadásul épp az egyértelműségből adódik: mintha az antik, a keresztény vagy neolatin szavak újradefiniálást igényelnének, mintha vérfrísítésre lenne szükség, folyamatos újraértelmezésre, mintha a retorikai közhelyeket ismét tartalommal kellene megtölteni. Kiemelkedően izgalmasak a Jacques Maritain-tanulmányok (Erős Vilmos, Roberto Papini), hiszen a keresztény-humanista bölcselet e klasszikusa sajnálatos módon jelentőségéhez mérten még mindig túl kevésbé ismert Közép-Európában.

A kötet tartalmaz még egy *Miscellanea* című függelékét is, melynek két közleménye korántsem marginális jelentőségű: Báthory Orsolya egy Pray György-kéziratot ismertet, Fehér Bence pedig ismét epigráfiával foglalkozik.

Az európai értékek – az értékek Európája alcímet viselő kiadvány többszörösen is gondolatébresztő, sokféleségében izgalmas, tudományos alapkarakterében becsületes kötet, mely síkraszáll a mellett a gondolat mellett, melyet Cicero, az „uniós és nemzeti polgár” eszményének előfutára kapcsán Havas

László fogalmazott meg a *Kalligram* folyóirat Cicero-összeállításának előszavában, miszerint a világhódító kultúrának „nem szabad olyan silány civilizációvá válnia, amely egyfajta tévesen értelmezett epikureizmus jegyében pusztán csak a testi gyönyörűségekre van tekintettel, miközben veszni hagyja az embert valóban emberré tevő szellemi részt.”